

Skogsnäringens mörka historia lever

De flesta ideella skogsnaturvårdare drabbas efter några decenniers kontakter med skogsnäringen av en djup misstro och ofta misströstan. Orsaken till misstron finns i näringens mörka historia, fortplantad till dagens samhälle.

Jonas Stadling beskrev patronernas övertagande av norrlandsböndernas skogar under 1800-talets andra halva i sin reportageserie i Aftonbladet, utgiven i bokform under titeln "Vår irländska fråga" år 1894. Titeln kan förbrylla, men den som känner Elisabeth I:s och Cromwells hantering av irländarna på 1600-talet, upprinnelsen till dagens fortfarande pågående konflikt i Belfast, förstår vad det var fråga om. Cromwell högg huvudet av de irländska jordägarna och satte dit engelsmän i stället. Irländarna proletariserades. Av de brittiska kolonierna sägs Irland ha varit den som behandlades mest skoningslöst av brittiska kronan.

Träpatronerna högg inte huvudet av någon, men proletariseringen var lika effektiv. När de tidigare självägande bönderna arbetade med avverkning eller körning under bolaget sänktes ackordet regelbundet så fort ny teknik möjliggjorde att mer virke per dag kunde avverkas och fraktas till vattendrag. De hamnade i armod. Detta fortsätter i dag med prispress på entreprenörer och skogsåkare, som leder till att vissa individer har ända till 80 timmars arbetsvecka i processorn, att många entreprenörer går i konkurs och att åkarna för att bättra den dåliga lönsamheten i sitt åkeri kör med överlast, kör för fort, och stressar sig till för tidig pension.

Bolagsväldet, som i dag kunde döpas om till skogsnäringens dominans, är påtagligt i alla delar av landet, men hårdast i övre Norrland.

Samma 150-åriga bolagsvälde som har förtryckt och fortfarande förtrycker människor och stora delar av samhället, far ändå brutalare fram med naturen, som ju har svagare röst i samhällsdebatten. Bolagen vill inte ha naturvård - däremot en hel del av deras anställda. Chefer i mellanställning säger ofta efter sin pensionering: "När fan blir gammal blir han religiös". Med det menar de egentligen att de inser att de under sin aktiva tid borde ha agerat mer långsiktigt och hänsynsfullt, men att de ställde upp på ledningens hårda krav på snabb ekonomisk avkastning.

Bolagen vill inte ha naturvård. Detta var motivet när Springer Verlag och Greenpeace Hamburg 1993 gick ut med krav på "Kahlschlagfreies Papier", vilket ledde till utarbetandet av FSC, och en hel del andra naturvårdssatsningar i svenskt skogsbruk. Endast under trycket av kundländernas kritik blev den svenska skogsnäringen intresserad av naturvård - i tal och skrift.

I verkligheten blev det en mycket otillräcklig förbättring. Hyggeshänsynen är fortfarande otillfredsställande och fler gammelskogar huggs än de som avsätts för naturvårdsändamål. Det nationella naturvårdsmålet i skogen håller på att gå förlorat. I SUS 2001 redovisar bolagen att endast en tredjedel av deras avsättningar för naturvårdsändamål håller nyckelbiotopklass. Det återstår att utreda varför. Utgör inte deras nyckelbiotoper minst 5 % av arealen? Hugger de gammelskogar och avsätter ungskogar?

Samtidigt som bolagen på detta vis antyder att deras skogar har låga naturvärden, säger SCA att det finns så mycket rödlistade arter i deras avverkningsmogna skogar, att de inte kan följa Skogsstyrelsens nyckelbiotopsdefinition, för det skulle hota deras virkesförsörjning. De säger sig ha tvingats att göra en egen nyckelbiotopsdefinition, innebärande att de avsiktligt hugger områden med rödlistade arter, och den har de följt länge och tänker följa i fortsättningen.

Bolagen saknar trovärdighet. Det enda man kan lita på i deras verksamhet är att de tjänar bra med pengar, pengar som försvinner ut ur Norrlands inland, ut ur Norrland, ut ur Sverige, ut ur offentligheten, in i några redan extremt rika personers fickor. Lars-Åke Helgesson fick 58 miljoner när han avgick från Stora i februari 1998. I dag skulle siffran antagligen ha varit ännu högre.

Bolagen vill inte ha naturvård. De vill arbeta ostört och har de allra bästa chanser att göra det, eftersom det inte finns en själ som ser vad de håller på med, utom den som utför jobbet, och han gör som han blir tillsagd. Varje gång någon med naturkunskaper kommer ut och granskar bolagens avverkningsplanering eller avverkningar, finner hon eller han massor av exempel på brott mot FSC, mot egen naturvårdspolicy och mot det sektorsansvar som regering och riksdag vill att de ska ta.

Småskogsbruket - de privata skogsägarna - har ganska annorlunda villkor och i princip större frihet, men står ändå under bolagens inflytande, dels genom att bolagens industrier är deras främsta kunder och bestämmer priset, dels genom att de har att följa skogsvårdslagen, som är skriven i första hand för att säkra industrins behov av virke. Vad småskogsbruket gör är i mycket en spegling av storskogsbrukets agerande, med en tidsfördröjning på ett eller annat år.

Staten är återigen stor skogsägare och kunde förväntas sköta sig bättre än övriga, för hela svenska folkets skull. De sköter sig dock ännu inte ett dugg bättre. Det senaste exemplet är den granskning av ett 20-tal avverkningsanmälda områden på Sveaskogs mark i norra Dalarna i somras. Samtliga hade hanterats på ett sätt som motiverade anmärkningar. I de värre fallen var det fråga om avverkning av klara reservatobjekt, i de något lindrigare av nyckelbiotoper eller områden med höga naturvärden.

Det ekonomiska, informationstekniska och juridiska övertag som gjorde att bolagen kunde lura av bönderna deras skogar för 150 år sedan fortsätter de att ha och utöva. Omkring 1991 var naturvårdsverkets anslag för inköp av skog till naturreservat 80 miljoner kr. Samma år använde Skogsindustrierna 80 miljoner kr. för att informera om hur nödvändigt det var med hög virkesproduktion, låga elpriser etc., inklusive om att det inte behövdes några fler reservat i Sverige. I Europa informerar skogsnäringen om att man kan få upp ny skog på avverkade marker, och ger sig själv godkänt i miljövård. Naturvärden undviker man att diskutera.

Skogsnäringen bluffar sig fram. I juni kom SkogForsks rapport "Kväve 2002", som presenterades med orden: "Gödsling av skogsmark ger inga allvarliga miljöeffekter- *men gödselmedlet måste hamna på rätt ställe*. Den som läser rapportens många olika vetenskapliga studier finner dock att det saknas underlag för ett sådant påstående. Det mesta är ännu utforskat och där det finns resultat ger de flera exempel på skadad biologisk mångfald och risk för sådan skada. De nämnda studierna har beställts och bekostats av bolagen och pressmeddelandet är naturligtvis utformat av dem. Syftet är att slinka igenom FSC-revisionen med gödslingen i behåll.

Detta är vår motpart. Den har aldrig eftersträvat ett långsiktigt hållbart skogsbruk – varken vad gäller virkeskvalitet, markkemi, biologisk mångfald eller bygdens fortbestånd. Den har alltid varit ute efter stora och snabba vinster, och pengarna har aldrig gått dit där de borde ha stannat. Småningom har överetablering av massafabriker lett till att processen blir självgående. Fabriken måste matas trots att råvaran tryter. Vi är framme vid den sista striden. Näringen hugger urskog och naturskog och gammelskog och nyckelbiotoper och får kritik från oss. Den hugger skog som inte eller knappt har uppnått avverkningsmogen ålder och får kritik från dem som ser till trädens tillväxtkurvor och optimal avverkningsålder. Den importerar virke från Ryssland och Balticum. Av virket från Estland är 50 % olagligt åtkommet.

Skogsnäringen älskar ordet ”dialog”. Det betyder: ”Vi lyssnar gärna på vad du har att säga - sen gör vi som vi vill”. Den undviker systematiskt att gå i offentlig debatt. Den enda som har fått den på knä var Christoff Thies i Greenpeace Hamburg, som lyckades få Springer Verlag att kräva ”Kalschlagfreies Papier” 1993. Då darrade den svenska skogsnäringen.

Den svenska skogen täcker c:a 23 miljoner hektar. Större delen av denna enorma areal granskas inte av någon vid sidan av markägaren. Så länge som kontrollen av vad som sker i fält är så ytterligt gles och sällsynt kan markägarna fortsätta att hantera naturvärden godtyckligt. Vilja till god naturvård finns hos åtskilliga anställda, men inte hos näringen. Naturvärden i skogen kommer sannolikt inte att ha någon verklig framgång förrän skogsnäringen förstår att kunderna menar allvar och att de tänker kontrollera vad näringen har för sig. Därför torde vi behöva hjälp av internationell ideell naturvård igen, som kan ställa de adekvata kraven.

Kraven måste syfta mot att stärka kontrollen i fält, inom FSC-systemet med certifierare som är ständigt närvarande med granskning och rapportering, eller inom skogsvårdsorganisationen med motsvarande granskning och rapportering. Om certifieringen blir kvar måste den kosta mycket mer än i dag för de certifierade, så att en stor stab av certifierare kan anställas. Den andra vägen till framgång är nog längre, men kanske i längden säkrare - att via samma internationella rörelse påverka vår riksdag och regering till striktare lagstiftning på en rad områden som berör naturvård i skogen, t.ex. förbud mot nya skogsbilvägar, förbud mot avverkning av träd över en viss ålder, lag som skyddar hotade arter.

Mot denna bakgrund är det begripligt om skogsaktiva ideella naturvårdare blir upprörda och cyniska. Att de skulle hålla inne med sin vrede är otänkbart. De kommer att fortsätta att kritisera till dess de fått grepp om skogsnäringen - om de inte faller ifrån på grund av psykisk utmattning, kroppslig sjukdom eller social utfrysning. Nya kritiker kommer att dyka upp i stället för dem som faller ifrån. Ingenting kommer att kunna tysta kritiken. Utan den skulle inte heller Skogsstyrelsens eller Naturvårdsverkets arbete med naturvård i skogen kunna drivas framåt.

Anders Delin, 6 feb. 2003.